

Eğitimde yeni gelişmeler

M. Nafiz DURU¹

Özet

Yüksek öğretimin yönlendirilmesi söz konusu olduğunda, genellikle yüksek öğretimin arzıyla piyasanın eğitilmiş işgücü talebi arasında bir uyum olması istenmektedir. Yüksek öğretim pahalı bir hizmettir; ülkedeki talebi karşılayacak bollukta arz edilmemektedir. Öte yandan insanlar bir toplumda daha zengin bir kültürel birikimle yer almak ve saygınlık kazanmak için de yüksek öğretim isteyebilirler. Bu çalışmada daha çok ülkemiz değerleri öne çıkarılarak bu değerlerin karşılaştırmalı incelemesi verilmiştir.

***Anahtar kelimeler:**Yüksek öğretimin gereksinimi, Eğitilmiş işgücü ihtiyacı, Yüksek öğretimde yönlendirme.*

¹ Prof. Dr. M. N. DURU İstanbul Aydın Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Endüstri Mühendisliđi Bölüm Başkanı

New concepts in education

Abstract

It is desirable to have the accordance of the supply of higher education and the demand for educated workforce when orientating higher education. Higher education is an expensive service and it should be corresponding the demand of the country. On the other hand, people may want to have higher education for their intellectual level or for being prestigious individuals. In this study the focus is on the comparative approach to such values of our own country.

Key words: Supply of higher education, Demand for educated workforce, Orienting higher education.

Eğitim hızla geliştiği ve değiştiği için eğitimden sorumlu öğretim elemanlarının kalitesi de sorgulanır olmuştur. Kalitenin ölçü birimleri de değişmiştir. Günümüzde öğretim üyesinin kalitesi yabancı dergilerde çıkan makale sayıları ile bu makalelere yapılan atıflarla ölçülüyor. Çünkü bu sayılar kariyerde yükselmenin basamaklarını teşkil ediyor. Bu durum makalesini yayınlamak olan araştırmacıların yabancı dergilere önemli sayılacak miktarlarda dolar bazında ücret ödemesini gerektiriyor. Oysa düzen değişmeden önce dergiler yazarlara para ödüyorlardı. Yeni düzende yazarların dergilere para ödeme durumu gelir düzeyi düşük öğretim üyelerinin gelişmesini önüyor ve öğretim üyelerini yardım peşinde koşan insanlar durumuna düşürüyor. 1980–85 yıllarına gelinceye kadar öğretim üyesinin kalitesi yazdığı ve yayınladığı kitaplarla ölçülüyordu. Çünkü öğrencilerin öncelikle izlediği dersleri tekrarlayarak konuları sağlamlaştıracak ders kitaplarına gereksinimi vardır. Öğretim üyelerinin 1940–1980 nesli kendilerini ana dilimizde kitap yazmaya adanmışlardır. Ancak günümüz kalite anlayışı ve ölçüleri ile bu öğretim üyelerimizin kalitesi yoktur. Tanınmış köşe yazarları bu profesörleri, indekse giren yabancı dergilerde isimlerinin olmamasını yetersizlik gibi göstererek suçlayabilmektedir. Günümüzde öğrencilerimiz için kalite; yabancı dil bilgisiyle, bilgi işlem bilmesiyle ve AB eğitim kültürüne yatkınlıklarıyla ölçülüyor. Bunlar mezuniyet sonrası işlendirmenin önde gelen zorlukları olduğu için eğitim kurumunun ve öğrencinin kalitesini bu faktörlerdeki yeterlilik düzeyi belirler olmuştur. Bu durum eğitim kurumlarımızı çevreyle, endüstriyle ve hizmet sektörüyle bağımlı hale getirmiştir. Yeni akım yüksek öğretim kurumlarımızın kalitesini öğrencilerine AB ve ABD üniversiteleri ile uyumlu bilgiyi verebilmeleri ve buna bağlı olarak uyumlu diplomaya bağlamıştır. YÖK'ün aldığı yeni bir kararla diplomamızın bir benzerini İngilizce olarak hazırlayıp vermenin yanında mezun öğrencinin okuduğu tüm derslerin İngilizce isimlerini ve AB standartlarındaki kredilerini ek olarak bir liste halinde diplomaya eklemekteyiz. Yüksek öğretim kurumlarının kalitesi AB ülkeleri üniversiteler birliğine üye olup olmamasıyla, Erasmus ve Sokrates projelerinden yararlanma oranları ile ölçülür olmuştur.

Kaynak yetersizliği

Yeni kalite kriterleri oluşurken, bilgi derleme ve kullanma sanatına sahip olması gereken üniversitelerimiz bu ülkenin gelecekteki en yetkin beyinlerini belirleme ve “bir araya getirmede kendi ilke ve kriterlerini koyabilmeli ve bunları ısrarla savunabilmelidir. Ünlü matematikçimiz Prof. Dr. Cahit Arf üniversitelerimizin ileri ortaokul seviyesinde olduğunu ve bu nedenle de

öğrencilerin dünyadaki gelişmeleri bilmeyen gençlerden oluştuğunu söylemiştir. “En tehlikeli görüş dünyayı hiç görmemiş olan insanların dünya görüşüdür” diyor Alexander von Humboldt². Çok sayıda üniversite oluşu ve eğitime ayrılan payın gittikçe küçülmesi sonucu bırakınız öğrencileri öğretim üyelerimiz de dünyanın gelişmiş üniversitelerini görememektedirler. Böylece; içinde buldukları; kütüphanesiz, laboratuarsız, hiçbir sosyal tesisi olmayan dört duvarlı üniversite zannetmektedirler. Kaliteli öğretim üyeleri çeşitli nedenlerle vakıf üniversitelerine gitmişlerdir. Zaten fiziki altyapı yeterliliği bulunmayan devlet üniversitelerimiz motivasyonu yüksek, akademik niteliklere sahip her yönü ile kendi kendine yeten ve kendisini aşan aydınlanmış bilim adamı yetiştirme konusunda belirlenmiş bir bilim politikası uygulayamamaktadırlar. Ülkemizin öğretim üyesi kalitesinin yükseltilmesi için önce bilim adamlığı mesleğinin çekici hale getirilmesi gerekir. Öncelikle kişinin bilim yapmaktan zevk alması bilincinin yaratılması gerekir. Bilim adamlığının çekici hale getirilmesi için maddi ve manevi boyutların bir bütün olarak ele alınması gerekir. Ülkemizde araştırma görevlileri ve yardımcı doçent maaşları açlık sınırında bulunmaktadır. Oysa yüksek öğretimin amacı Anayasa'nın 1, 2 ve 3. maddelerinde “Cumhuriyetimizin temel ilkelerine bağlı, aklın ve bilimin üstünlüğünü kabul eden, toplumun kültür değerlerine saygılı, çağdaş uygarlık ilkelerini benimseyen, uluslar arası düzeyde yarışabilir bilgi ve beceriye sahip bireylerin yetişmesini sağlamaktır” deniliyor. Bunu yapabilmek için yüksek öğretim kurumları bilimsel çalışma ve araştırmalar yaparak, bilgi ve teknoloji yaratarak yurt içi ve yurtdışı kurumlarla işbirliği, öğrenci ve öğretim üyesi değişimi ile de bilimin gelişmesine ve evrensel barış ortamının oluşmasına katkıda bulunmak gibi önemli bir işlevi yerine getirecektir. Açlık sınırında yaşayan insanlardan böyle yüce görevler istemek bu görevlerin yapılamayacağını önceden kabullenmek demektir.

Bilgi ekonomisi dönemi

Yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren gelişmiş ülkelerde bilgi toplumuna geçiş süreci başlamış ve bilgi ekonomisi (knowledge economy) adı verilen yeni bir küresel ekonomik yapı oluşmuştur. Bu yeni yapıda bireylerin ekonomik gücü, bilgi ve öğrenim düzeyleri ile ülkelerin rekabet gücü ise beşeri ve sosyal sermayeleri ile ölçülür hale gelmiştir. Bu durum yüksek öğretimin yeniden yapılanmasını gündeme getirmiştir. Bu yeni yapılandırmada üniversiteden istekler şöyle sıralanmıştır:³

Yığılaşmak (massification)

Programlarını genişletmek, (academic expansion)

İş bulabilme ve uygulamaya yönelme (relevance)

Ulusal ve bölgesel kalkınmaya daha fazla katkıda bulunmak,

Açık ve saydam yönetim (accountability),

Azalan kamusal kaynakları kullanmak.

Bu isteklere uygun olarak tüm dünyada yüksek öğrenimde yığılaşma hızı artıyor. Dünyada yüksek öğrenim gören öğrenci sayısı 1985 yılında 20 milyon iken 2001 yılında yani 15 yılda 85 milyona çıkmıştır. Bu rakamın günümüzde 100 milyonu aştığı sanılmaktadır.

Yüksek öğretimde okullaşma oranı 1998 ve 2003 yılları arasında ileri ülkelerde %50, düşük ve orta gelirli ülkelerde ise %100 oranında artış göstermiştir. Düşük ve orta gelirli ülkelerdeki bu

² İbrahim Ortaş, Türkiye Üniversitelerinin Temel Sorunu Bilim ve Bilim Adamı Yetiştirme Politikalarının Olmamasıdır.

³ Yüksek Öğretim Kurulu, Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi, Ankara, Şubat 2007.

artış geleneksel öğrenci tanımına giren 18–23 yaş grubunun artan talebinden kaynaklanmaktadır. Gelişmiş ülkelerin okullaşma oranındaki artış bu gruba ek olarak 24–34 yaş grubuna giren yeni öğrencilerin ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır. Tam gerektiği zaman eğitim (Just-in-time Training) denen ve yaşam boyu eğitimi (life Long Learning) ve yeniden eğitimi (Re-education) de içine alan yeni bir gelişme üniversitelerden hizmet beklemektedir.

Yüksek öğretimde küreselleşme

Yüksek öğretimde bir diğer yenilik; yüksek öğretimin küreselleşmesidir. Günümüzde OECD ülkelerinde yüksek öğrenim gören yabancı öğrencilerin sayısı son 20 yılda iki katına çıkarak 1,6 milyona ulaşmıştır. Yabancı öğrencilerin oranı ABD’de %30, İngiltere’de %19, Almanya’da %13, Fransa’da %9, Avustralya’da %7 düzeyindedir.⁴ Yurt dışına en çok öğrenci gönderen ülke Çin’dir. Çin’i Kore, Hindistan, Yunanistan, Japonya izlemektedir. 2001 yılında Türkiye’nin dışarı gönderdiği öğrenci sayısı 44209, Türkiye’ye gelen öğrenci sayısı ise 16656’dır. 2001 yılında Amerikan üniversitelerinde okuyan öğrencilerin sayısı 475169’dur. Ekonomik değer olarak açıklarsak, ortalama yıllık 30000 dolarlık eğitim giderinden yabancı öğrencilerin Amerikan ekonomisine katkısı yıllık en az 14255 milyon dolardır. Yabancı öğrencilere sunulan yüksek öğretim hizmetinin mali büyüklüğünün 1998 yılında 30 milyar doları aştığı ve hizmet sektöründe dünya ticaretinin %3’ünü oluşturduğu saptanmıştır.

Günümüzde yüksek öğretimde üzerinde durulan önemli bir değişim de yüksek öğretimin finansmanıdır. Yüksek öğretim genellikle bir kamu hizmeti olarak görülmüş ve giderleri ABD ve diğer birkaç ülke dışında kamusal kaynaklardan karşılanmıştır. Günümüzde yüksek öğretimin sadece kamu kaynakları ile sürdürülebilirliği sorgulanmaya başlamıştır.

Yüksek öğretim bütçelerinin en büyük kalemini oluşturan (%70–80) öğretim giderlerinin, bu hizmetten bireysel olarak yararlananların ödeyecekleri öğrenci katkı payları ve bu hizmetin toplumsal getirisi nedeniyle, tüm toplumun ödemesi gereken devlet katkı payları tarafından birlikte karşılanması gerektiği kabul görmektedir.

Yüksek öğretimin bireysel getirisi (Net Private Rate of Return) İngiltere ve ABD’de %15, Danimarka, Fransa, Hollanda ve İsveç’te ise %10 olarak bulunmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde bu oranın daha yüksek olduğu tahmin edilmekte ve ücretsiz yüksek öğretimin alt gelir gruplarından orta ve üst gelir gruplarına dolaylı olarak aktarımı yarattığı savunulmaktadır. Bu görüşe karşı çıkanlar eğitimde fırsat eşitliği ilkesinin bozulacağını öne sürmektedirler. Ayrıca 500 yıllık bir kurum olan üniversiteyi insanlığın en önemli kültürel miraslarından biri olarak görmek gerektiğini savunmaktadırlar.

Yüksek öğretimin finansmanı

Günümüz yüksek öğretimdeki en önemli gelişmelerden biri de toplum için yeterli miktar ve kalitede yüksek öğretim hizmetinin “kamu malı” olarak sunulmasının tartışılmaya başlanmasıdır. ABD dışındaki tüm ülkelerde yüksek öğretim hizmeti kamu eliyle üretilmiştir. 1980 yıllarından başlayarak refah devleti krizinin ortaya çıkmasıyla birlikte yüksek öğretim kurumlarının artırılmasında özel birikimlerden yararlanma eğilimi güç kazanmıştır. Ancak, özel birikim üniversitelerinin yüksek eğitimi özel hizmet olarak ürettiği biçiminde yorumlamak yanlış olur. Söz konusu olan bir kamu malının özel olarak sunumudur (Private Provision of Public Goods).

⁴ Sayısal verilerin tamamı ADG’den alınmıştır.

Bu nedenle, bu sunum ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Biçim ne olursa olsun özel yüksek öğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin oranı 1985’de %18 iken, günümüzde %30’a yaklaşmıştır.

Özel üniversitelerin yoğun olduğu ülkelerde özel kuruluşlarda yüksek öğretim gören öğrencilerin oranı 2005 yılında aşağıdaki gibidir.

Ülke	Toplam Öğrenciye Oranı
Güney Kore	%80
Japonya	%76
Hindistan	%75
Brezilya	%71
Filipinler	%67
Kolombiya	%64
Belçika	%63
Endonezya	%58

Kaynak: YÖK, Türkiye’nin Yüksek Öğrenim Stratejisi

Özel kuruluşlar eliyle yüksek öğretim sunumu değişik biçimlerde olmaktadır. En belli başlıkları şunlardır:⁵

Kar amacı gütmeyen vakıf üniversiteleri, (Harvard, Stanford),

Kar amacı güden vakıf üniversiteleri, (University of Phoenix)

Şirket üniversiteleri, (Motorola University)

Sınır ötesi üniversiteler, (Nottingham University)

Sanal üniversiteler

Demografik yönden

Ülkemizde kaba doğum oranının 2050 yılına doğru kaba ölüm oranı ile eşitleneceği ve nüfusun 98 milyon düzeyinde kararlılık kazanacağı beklenmektedir. Artış hızındaki bu yavaşlama, Türkiye’yi bir genç nüfus ülkesi olmaktan aşama aşama uzaklaştıracaktır. Bunun sonucunda, zaman içinde eğitilecek çocuk sayısında artış azalacak, hatta gerilemeye başlayacaktır. Bu gelişmelerin paralelinde zaman içinde eğitim politikalarında nicel kaygılar yerini nitel kaygılara bırakacaktır. Örneğin 2005 yılı sonrasında 0–14 yaş grubundaki nüfus sabit kalmaktadır. Öyleyse bu günden sonra yeni ilköğretim tesisleri için yapılacak yatırımlar kalite yükseltmeye yönelik olacaktır. Böylece çocuk başına düşen çalışan nüfus (15–65 yaş) sayısı da gittikçe artacak ve bir fırsat penceresi doğacaktır. Diğer yandan 15–64 yaş ve 64+ yaş grubundaki sürekli artış ise, Türkiye’deki “sürekli eğitim” talebinde önemli bir artış meydana getirecektir. Bağımlılık oranındaki sürekli düşme ise (15–64/0–14+64+) yatırım oranının ve toplumun yeni projeler geliştirme kapasitesinin artmasını sağlayacaktır. Bu iyi gelişmeler olumlu şekilde yönlendirilmemektedir. Ülkemizde eğitime ayrılan kaynakların kıtlığı ve yenilikçi öğretim programları geliştirme konusundaki yetersizliğimiz ortalama eğitim düzeyimizin düşük kalmasına ve sanayileşmiş ülkelerle arasında insani gelişme ve yaşanabilirlik açısından büyük bir açık oluşmasına neden olmuştur. İnsani gelişme endeksi sağlığa, bilgiye, eğitime ve yaşam

⁵ YÖK, age.

standardına bağlıdır. Türkiye orta insani gelişme endeksi içinde ve 177 ülke arasında 94. sırada yer almaktadır.

Kişi başı milli gelir açısından 177 ülke içerisinde 76. sırada bulunduğumuza göre sorun daha çok kalitesiz eğitimden kaynaklanmaktadır. Bununla beraber milli gelirden eğitime ayırdığımız pay 2003 yılında %3.84 olmuştur. Oysa OECD ülkeleri milli gelirlerinin %5,9'unu eğitime ayırarak öğrenci başına yılda 6.362 dolar harcamaktadır. Bu durum eğitimimizin düşük oluşunun önemli nedenlerindedir. Nüfusun işgücüne katılımı doğrudan kaliteli eğitimle ilgilidir. Katılımın yüksekliği ülkenin kalkınmasının ve gelişmesinin temel faktörüdür. 1990 yılında %59,4 olan katılım 2002'de %51,5'e düşmüştür. AB ülkelerinde bu oran %69,8'dir. Bu azlık kadın nüfusun işgücüne katılımının çok az (%28,5) olmasından kaynaklanmaktadır. Bu oran AB ülkelerinde %61'dir. Nüfusun işgücüne katılımı eğitimle doğrudan orantılıdır. Üniversite mezunu kadınlarımızın %70'i işgücüne katılırken lise altı eğitim düzeyinde bu oran %12 düzeyindedir. Ülkemizin 2005 yılında 25–44 yaş grubu içindeki nüfusu 22,4 milyondur. Bu nüfusun ancak %10,2'si üniversite mezunudur. Bu yaş grubunun %6,5'i ise okuma yazma bilmemektedir. Bu profil yüksek kapasiteli bir insan sermayesinin varlığını göstermemektedir. Yine yükümlülük eğitime düşmektedir. Gerek işgücüne katılım oranının yükseltilebilmesi, gerek işgücünün verimli olarak kullanılabilmesi eğitim düzeyinin yükseltilmesine bağlıdır.

Türkiye'nin işgücü eğitimi konusunu AB bağlamında da düşünmesi gerekmektedir. 2000–2025 döneminde 20–44 yaşları arasındaki çalışma çağı nüfusu AB'de, 65,2 milyondan 36,3 milyona gerilerken, Türkiye'de 26,5 milyondan 33,7 milyona çıkacaktır. Türkiye'nin Avrupa'nın bu işgücü açığını kısmen de olsa kapatabilecek konuma ulaşabilmesi iyi eğitilmiş, katma değer yaratma gücü yüksek işgücü oluşturabilmesine bağlıdır. AB içinde etkili bir şekilde yer alabilmemiz için önümüzdeki 20 yıllık dönemde insan sermayesini hızla geliştirmemiz gerekir.

Sonuç olarak yüksek öğretimin yönlendirilmesi söz konusu olduğunda, genellikle yüksek öğretimin arzıyla piyasanın eğitilmiş işgücü talebi arasında bir uyum olması istenmektedir. Bunu miyopik bir görüş olarak düşünebiliriz. Yüksek öğretim pahalı bir hizmettir; ülkedeki talebi karşılayacak bollukta arz edilmemektedir. Oysa insanlar bir toplumda daha zengin bir kültürel birikimle yer almak ve saygınlık kazanmak için de yüksek öğretim talep edebilirler. İnsanların mutlaka bir meslek sahibi olmak için değil, kendi yaşam projelerini gerçekleştirmek için de bir öğrenme talebi olabilir. İnsan Hakları Bildirgesi içinde tanımlanan eğitim hakkı böyle bir eğitim isteğini meşru kılar. Burada itiraz edilebilecek tek konu, bu tür bir talebin ücretsiz karşılanması olacaktır. Karşılığı ödendiğinde böyle bir hizmetin karşılanmasında bir sakınca yoktur. Bu nitelikteki bir eğitim talebinin karşılanması, toplumda birçok bireysel kapasite yaratacak, bu da toplumun insan sermayesinin yeni nitelikler kazanmasına önemli katkılarda bulunacaktır.